

Může být terénní škola archeologie pro systematický výzkum standardem nebo jen zajímavým experimentem?

Ať chceme nebo ne, finanční zdroje a naše schopnost jako archeologů je nejprve nalézat a následně i efektivně využívat, jsou podstatnou součástí naší badatelské reality. Bylo by možná na tomto místě vhodné otevřeně přiznat, že v případě systematických archeologických výzkumů se jejich odpovídající finanční krytí dokonce ocitá v pozici jakési „*conditio sine qua non*“.

■ Pavel TITZ
Univerzita Pardubice

Jak známo, výzkumy spadající do kategorie výzkumů záchranných jsou, jak vyplývá z jejich podstaty, financovány ve většině případů investorem stavebních aktivit, které ohrožují archeologické situace. V takovém případě je tedy uplatňo-

váno jakési pravidlo, že ten, kdo tyto situace ničí, ten také platí jejich (většinou stavebními aktivitami) vynucený archeologický výzkum.

Oproti tomu je u systematických výzkumů situace diametrálně odlišná. Charakteristické je pro ně například to, že mnohdy probíhají v podobě kratších sezónních kampaní, zato však po dlouhou dobu. Nezřídka jde i o několik roků, v některých případech až o desítky let. Také je většinou provozují organizace, jejichž posláním není jen a pouze terénní archeologický výzkum, ale také další odborná (např. archeologické ústavy) nebo i pedagogická (university) činnost.

Financování výzkumu jako experiment

Do dnešních dob archeologie objevila několik rozličných způsobů, jak takovéto, většinou čistě vědecky zaměřené, projekty financovat. V souvislosti s posláním tohoto periodika lze podotknout, že některé z těchto postupů by bylo možno nazvat ne snad přímo experimentální archeologií, avšak svého druhu experimentem v arche-

logii rozhodně, alespoň ve smyslu managementu terénního výzkumu. Snahou tohoto příspěvku není všechny rozsáhle analyzovat, ale naopak spíše jen detailněji představit jednu z u nás méně známých alternativ, které se v této souvislosti nabízejí.

■ Obr. 1
Vlastní výzkum probíhá současně v několika liniích – dokumentace zdiva současně s vykopávkami.

Vydeme-li z toho, od koho se peníze na výzkum k archeologům dostanou, mohli bychom finanční zdroje rámcově rozdělit do dvou hlavních skupin na zdroje standardní a alternativní.

■ Obr. 2 Archeologická škola v Pompejích je místem setkávání studentů i veřejnosti doslova z celého světa a obě strany si kontakt užívají. Kočka je místní.

■ **Obr. 3**
Studenti se
při úvodní
lekcí analýzy
dochovaného zdiva
(SHP) detailně
seznamují
s jednotlivými
v Pompejích
užívanými druhy
kamene, malty
i omítek.

Za zdroje standardní, a nutno dodat, že i notně využívané, lze považovat především nejrůznější granty. Ať už jsou tyto prostředky poskytovány přímo ze strany státu nebo jde o jejich přerozdělování přes jednotlivé university, jde v podstatě vždy o „veřejné“ peníze pocházející ze státního rozpočtu. Právě tato skutečnost však má díky momentálnímu stavu, ve kterém se naše veřejné finance nacházejí, byť nepřímý, přeci jen nepříznivý vliv jak na množství, tak i na rozsah systematických výzkumů. Jak bylo řečeno, systematické výzkumy trvají mnoho let a solidní vědecké výsledky nemohou přinést dříve, než ve svém závěru, což v případě ustavičného obhajování grantů staví seriosního badatele do velice nepříjemné situace.

Do skupiny standardních finančních zdrojů podporujících vědu v podobě grantů bychom také měli zařadit granty nadační. Bohužel, finanční síla oněch nemnoha nadací u nás, které se systematicky orientují na vědu, však v současné době stačí stěží na podporu aktivit spíše jednotlivců a významný příspěvek, který by pomohl zajistit systematický výzkum lze tudíž očekávat jen stěží.

Zdroje alternativní lze jen stěží definoval tak jednoduše jako skupinu

předchozí. Jak vyplývá již ze samotné podstaty této skupiny, tak finanční zdroje do ní spadající mohou přijít nečekaně a také z mnoha, a to i málo předvídatelných stran. Ačkoli tedy není možné tyto zdroje analyzovat bezesbytku, přesto se můžeme pokusit některé z těchto zdrojů, které praxe přináší přeci jen o něco častěji, alespoň rámcově zmínit.

Zapojte do výzkumu dobrovolníky a veřejnost

Zdrojem, který by byl většinou archeologů jistě velice vítán, by byla účast oboru přejícího seriózního sponzora. Otevřeně si však můžeme přiznat, že tato situace nastává v našem oboru skutečně výjimečně. Aby k ní totiž došlo, musela by být naplněna základní podmínka sponzoringu, a sice, že sponzor sám od takového kroku může očekávat odpovídající posílení své image u veřejnosti. Tento předpoklad však mohou naplnit jediné skutečně výjimečně atraktivní (a to i mediálně) projekty, což je aspekt, za který se zodpovědný badatel může zaručit jen zřídka, většinou však jen stěží.

Alternativou přeci jen mnohem snáze proveditelnou je tzv. *volunteering*.⁽¹⁾ Tato v zahraničí již v celku hojně užívaná metoda managementu

archeologických výzkumů však má vedle kladů i svá četná úskalí a na pořadatele klade mimořádné nároky zcela specifického charakteru (detailnější analýza principů volunteeringu viz *Titz 2004*).

Podobně je tomu v případě dalšího relativně neobvyklého způsobu zajištění náležitých finančních zabezpečení systematického archeologického výzkumu. Jedná se o tzv. terénní školu archeologie, třebaže se anglický termín *Archaeological Field School* začíná užívat stále častěji i u nás. O tom, že nejde jen o přijetí termínu svědčí i letitá zkušenost občanského sdružení *Archaia*, která podobnou aktivitu již mnoho let také vyvíjí (*Bureš 1999*; nejnověji *Bureš 2005*).

Úspěšný model: terénní škola archeologie

Pro detailní analýzu použijeme konkrétní, tímto způsobem vedený a také financovaný archeologický výzkum. *Anglo-American Project in Pompeii*⁽²⁾ již deset let prokazuje, že je tímto způsobem možné vést i dlouhodobé a rozsáhlé archeologické projekty a přitom neslevit z vysokých badatelských kritérií. (Autor článku byl po několik let členem týmu archeologů zajišťujících tento

(1) Snad nejbohatší soupis takto organizovaných výzkumů nabízí internetová stránka American Institute of Archaeology v sekci Fieldwork. Viz <http://www.archaeological.org>. Tištěnou obdobou je každoročně toutéž institucí vydávaný *Archaeological Fieldwork Opportunities Bulletin* (AFOB), viz www.oxbowbooks.com.

(2) Viz www.brad.ac.uk/acad/archsci/pompeii

(3) Vzhledem k tomu, že na výzkumu prakticky nikdy nepracuje většina kopajících s praxí, je maximální snaha zefektivnit výuku – zejména její teoretickou fázi. Proto je studentům většinou již dva měsíce před zahájením školy zaslán manuál výzkumu (*Field School Handbook*), kde jsou shromážděny všechny podstatné informace, nejen výukového charakteru. V roce 2004 měl tento manuál ve formátu A4 těžko uvěřitelných 180 stran! Mimo jiné obsahuje ukázkově předvyplněné veškeré na výzkumu používané formuláře – „kontextáky“. I tento experiment sázející na svědomitost studentů ve většině případů funguje.

projekt. Záměrem příspěvku je přiblížit okolnosti provozování takového výzkumu a nikoli jeho dosavadní výsledky. V případě zájmu o průběžné výsledky viz Titz 2003, Titz 2005.)

Terénní archeologická škola je příležitostí především pro studenty archeologie a dalších příbuzných oborů, aby získali základní praxi v oboru (mít příležitost zúčastnit se během studia vykopávek už dnes není v mnoha zemích, hlavně však v USA, samozřejmostí). Přístup však mají v zásadě všichni zájemci – tedy i ti z neakademického prostředí. Účastníci naopak za tuto příležitost musejí organizátorům školy zaplatit. Vzhledem k uvedeným skutečnostem tak mnohdy rádi učiní, zejména v případě, že je archeologická škola universitně akreditovaným programem a účastníci si tímto způsobem mohou splnit část požadavků jejich studia.

Je pochopitelně na organizátorech, co všechno v sobě poplatek zahrnuje a jaká je jeho výše. V případě pompejského výzkumu poplatek zahrnuje prakticky všechny myslitelné a předpokladatelné výdaje, jako je ubytování, veškeré stravování, cestovné na exkurze apod.

Účastníci se učí tím, že se přímo účastní všech fází terénního výzkumu (anglicky „learning by doing“). Zároveň jsou v těsném kontaktu se zkušenými dohlížejícími archeology a vůbec s celým vedením výzkumu. Hlavní složkou školy je pochopitelně samotné vykopávání a v případě Pompejí i nezbytná analýza dochované stojící architektury, postupné zvládnutí veškeré dokumentace a náležité zacházení s artefakty a ekofakty.

Tři stupně zaškolení

Aby tato praktická výuka měla náležitý efekt,⁽³⁾ každý archeolog má svou skupinu studentů, která postupně projde třemi složkami zaškolení:

1. Nejprve jsou studenti školeni v samotném **rozpoznávání**, následném **vykopávání** a také **interpretaci** jednotlivých stratigrafických jednotek - vrstev, objektů atd. - a náležité **dokumentaci** výzkumu. (Jde především o důkladné osvojení si

písemné, kresebné - horizontální i vertikální - i fotografické dokumentace a s tím souvisejících schopností, např. pracovat s nivelizačním přístrojem.) Následuje proškolení v analýze zdiva, stavebního materiálu a pojava a stratigrafii architektury, tedy v jakémsi **stavebně-historickém průzkumu**, který má v Pompejích zcela zásadní význam. Postupně jsou studenti uvolňováni k práci ve dvou jiných skupinách aktivit.

2. Při zpracovávání artefaktů se studenti naučí **rozlišovat jednotlivé skupiny artefaktů** a správně je ošetřovat. Součástí této sekce je mytí a třídění nalezené keramiky podle jednotlivých typů, stejně tak jako detailní písemná a statistická dokumentace veškerých nalezených artefaktů.

3. Později při **enviromentální analýze** získávají účastníci školy detailní znalosti o tomto moderním odvětví archeologie a prakticky si i osvojují schopnost nacházet, zpracovávat a ve spolupráci s odborníky i vyhodnocovat příslušné ekofakty rostlinného nebo živočišného původu. (Vzhledem k významu lokality je veškerá vykopaná hlína na tomto výzkumu prosívána jemným sítem, a tak je množství zejména běžně nenacházených ekofaktů, jako jsou např. rybí kosti a šupiny, enormní. Tomu také odpovídá následný výstup v podobě rekonstruovaného jídelníčku obyvatel Pompejí apod.)

■ Obr. 4 Důsledné přesívání všech depozitů s sebou přináší velké množství ekofaktů a následně i cenné enviromentální poznatky.

■ Obr. 5 Výzkumu tzv. „Mýdlárny“ v pompejské insule VI, 1.

■ Obr. 6 (vlevo) Příležitostí k práci s nivelizačním se během pěti týdnů školy najde tolik, že se nakonec nivelace stává pro studenty druhou přirozeností. ■ Obr. 7 (vpravo) Součástí výzkumu je úvod do prostorového zaměřování (GIS) zkoumané části lokality.

■ **Obr. 8**
(zcela nahoře)
Krátký odpočinek
ve stínu.
Letní teploty
v Pompejích běžně
přesahují 30°C
a na výzkumu stín
není k máni.

■ **Obr. 9**
(nahore)
Intenzivní
každodenní
kontakt s kolem
procházejícími
turisty nás
přiměl vytvořit
několikajazyčné
informační tabule
popisující naší
práci.

Celkově lze tedy říci, že celý program školy je zaměřen na to, aby jeho účastníci získali základní stupeň znalostí ve všech hlavních archeologických technikách a během pěti týdnů tohoto kursu si také náležitě osvojili všechny pro terénní výzkum potřebné dovednosti.

Nedílnou součástí archeologické terénní školy je deník, který si vede každý student. Zapisuje do něj nejen nové poznatky, ale učí se touto cestou si vést jakýsi deník výzkumu. Navíc tento deník jednou týdně slouží dozírajícím archeologům k tomu, aby jej v rámci akreditovaného univerzitního programu kontrolovali a hodnotili tak mimo jiné jednu stránku projevů studenta ve škole. Na závěr výzkumu jsou studenti ohodnoceni výslednou známkou s akademickým kreditem zohledňující jejich jednotlivá hodnocení i celkový projev v průběhu kurzu.

Dvakrát v týdnu se během archeologické školy studentům nabízí možnost vyslechnout v podvečer přednášky zúčastněných odborníků na nejruznější témata týkající se jejich práce na výzkumu. Touto cestou se studenti dozívají mnoho pozoruhodných detailů, na které během pracovního shonu na lokalitě není mnohdy ani pomysleno.

Vždy jeden půlden v týdnu je věnován tematickým procházkám po Pompejích nebo výletům na lokality a do muzeí v jejich blízkém okolí, jako například Neapolské národní archeologické muzeum, Herculaneum, Boscoreale apod. Takováto zkušenost dává účastníkům školy skvělou příležitost konfrontovat své poznatky a zkušenosti s příbuzným prostředím a současně jejich nově vytvářené představy o minulosti zasadit do širšího kontextu.

Další důležitou skutečností, ke které na výzkumu pravidelně dochází, jsou tzv. „site tours“. Vždy na konci týdne po práci předestře shromážděným studentům vedoucí výzkumu v celkovém rámci čerstvé poznatky a následně jednotliví archeologové shrnou vše podstatné ve vztahu ke svým sondám. To se týká i jejich úvah, prozatímních interpretací i nových hypotéz, které předjímají příští postup prací. Studenti se touto cestou učí klást si otázky, hledat na ně odpovědi i to, že musejí být kdykoli na základě nových skutečností připraveni přehodnotit své dosavadní interpretace a s novými poznatky pak konstruovat nové.

Jisté je, že pět týdnů i v sebelépe zorganizované škole z nikoho neudělá

zkušeného terénního archeologa, ale většina účastníků Pompejské archeologické školy opouští Itálii s velice jasnou představou o tom, co je to moderní archeologie, jakých metod obor v současnosti využívá, s jakými dalšími obory spolupracuje a jakých cílů lze takovým postupem dosáhnout. Při dobré organizaci nemusejí mít účastníci školy ani tušení, že vlastně byli účastní archeologie, pro kterou není nadšázkou nazývat ji experimentální. Nejde sice o klasický experiment ověřující fenomény existující v minulosti, ale zato testující naši současnou schopnost přizpůsobit se aktuálním podmínkám a hledat, nalézat a konečně také realizovat kompromisní manažerská řešení v oboru.

Literatura:

- Bureš, M. 1999: Letní mezinárodní škola archeologie, Archeologické rozhledy LI, 1999, s. 883-884.
Bureš, M. 2005: Letní škola archeologie. 15 let Mezinárodní letní školy archeologie na Drslavické tvrzi, Archeologie 1, 2005, s. 38-42.
Titz, P. 2003: Současné archeologické bádání v Pompejích, AVRIGA - ZJKF 45, 2003, s. 78-81.
Titz, P. 2004: Volunteering a Ein Gedi - alternativní archeologie v Izraeli, Sborník konference Orientalia Antiqua Nova IV, Plzeň 2004, s. 121-124.
Titz, P. 2005: Pompeje a veřejnost, Archeologie a veřejnost 1, Praha 2005, s. 81-84.

■ **Obr. 10** Studenti kresebně dokumentují situaci pod podlahou tzv. svatyně. Výzkum ukázal, že před zřízením svatyně měl tento prostor jednoznačně výrobní charakter.